

Політичний напрям діяльності профспілки РОБОС в період "великого перелому" за сторінками архівних документів

У статті на основі архівних документів розкрито основні складові політичної діяльності профспілки РОБОС в кінці 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст. Автор демонструє зникнення у цей період природних функцій профспілок – соціального та економічного захисту найманого працівника, утвердження в освітянських профспілках політизованих форм та методів діяльності профспілок промислово-виробничої сфери – організація соціалістичних змагань, створення ударних бригад та виробничих секцій, проведення виробничих нарад, "удосконалення" колдоговірної практики та ін.

Ключові слова: архівні документи, профспілка РОБОС, функції профспілок, соціальний захист, "великий перелом", колдоговір, соціалістичне змагання, ударні бригади, профспілковий рух, профспілкова освіта, інститут, ідеологізація, окрфілія.

В статье на основании архивных документов раскрыты основные составляющие политической деятельности профсоюза РАБПРОС в кон. 20-х – нач. 30-х гг. ХХ в. Автор демонстрирует исчезновение в этот период природных функций профсоюза – социалистической и экономической защиты наемного рабочего, утверждение в профсоюзах просвещения политизированных форм и методов деятельности профсоюзов промышленно-производственной сферы – организация социалистических соревнований, создание ударных бригад и производственных секций, проведение производственных совещаний, "усовершенствование" колдоговорной практики и др.

Ключевые слова: архивные документы, профсоюз РАБПРОС, функции профсоюзов, социальная защита, "большой перелом", колдоговор, социалистическое соревнование, ударные бригады, профсоюзное движение, профсоюзное образование, институт, идеологизация, окрфилия.

On the basis of archival documents revealed the main components of political union ROBOS in the late 20's – early 30's of the twentieth century. By demonstrating the disappearance of this period natural functions of trade unions – the social and economic security employee, establishing educational unions politicized forms and methods of industrial unions – industrial sector – the organization of socialist competition, creating shock brigades and production sections of the production meetings, "improvement" koldohovir practices and so on.

Key words: archival documents, the union ROBOS, functions of trade unions, social security, "big change", koldohovir, socialist competition, shock brigades, the tradeunion movement, tradeunion education, college, ideological.

Профспілки в Україні перебувають нині на складному етапі розвитку та визначення свого місця в системі нових соціально-економічних відносин, а також в політичній структурі суспільства. Головним призначенням професійних спілок є представництво та захист трудових, соціально-економічних прав членів профспілок, налагодження конструктивного соціального діалогу між найманими працівниками, державою та роботодавцями. Як складова політичної системи суспільства та громадянського суспільства на сучасному етапі профспілки вступили у зносини з різними політичними партіями, і ці взаємовідносини набули досить специфічних ознак. Недовіра громадян України до профспілок, залежність сучасних профспілок від органів влади та партій, надмірна політизація профспілок та половинчастість профроуху – це негативні тенденції у профррусі, що впливають на суспільно-політичне та економічне життя України.

Безумовно, сучасні процеси потребують нового теоретичного обґрунтування перспектив, а також об'єктивної оцінки минулого.

Ця стаття є першою розробкою з проблеми політизації освітянських профспілок УСРР кінця 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст. як складової історії освітянської галузевої профспілки. На архівних матеріалах профспілкових фондів авторка розкриває специфіку діяльності цієї громадської організації у вказаний вище період.

На нашу думку, історичний процес розвитку профспілкового руху в Україні протягом ХХ ст. має особливі віхи, де в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин відбувалися історичні переломи та політичні метаморфози. Саме до таких особливих періодів розвитку слід віднести період "великого перелому" – 1929–1930-ті рр. ХХ ст. Вивчення суспільно-політичних та економічних складових цього часу дозволяє визначити тенденції змін як у державі, так і в діяльності профспілок.

Аналіз архівних документів переконує в тому, що освітянські профспілки стали заручниками сталінської системи керівництва у період "великого перелому". Показником ефективності їх роботи було виконання вказівок вищої профспілкової структури – ВЦРПС та партійної – ВКБ(б), підміна їх природної функції соціального захисту виробничими функціями та ідейно-виховними, а також їх повна заідеологізованість.

Наприкінці 20-х років ХХ ст. було покинчено з політикою непу. У життя втілювалась політична лінія "наступу соціалізму по всьому фронту". Нові завдання потребували реорганізації діяльності профспілкових організацій. Серед політичних активістів, які виступали проти "звернення" нової економічної політики та "перебудови" проф-

спілок, був лідер ВЦРПС – М. Томський. Щоб уникнути широкого обговорення чи дискусій з питання стратегії та функцій профспілок, Й. Сталін провів чистку профактиву, дискредитувавши прихильників опозиції в особі М. Томського.

Переломним етапом у діяльності профспілок та профспілковому будівництві став червень 1929 р. На цей час в центральній керівній профспілковій структурі було повністю усунуто прихильників М. Томського від керівництва профрухом. Липневий (1929 р.) Пленум ВУРПС закликав професійні організації України допомогти оновленому ВЦРПС у боротьбі проти будь-яких проявів "правого ухилу" на чолі з М. Томським та його прибічниками. Протягом 1929 р. були проведені політичні чистки профапарату та масова ідеологічна обробка населення. Свідомо ліквідовувалися профспілкові органи або в них було проведено чистку від опозиційних та аполітичних елементів, які заважали подальшій політизації профспілкового руху.

Профспілка РОБОС (робітників освіти) ще з 1927–1928 р. перебувала під пильним оком партійно-державної номенклатури та переживала страшні політичні метаморфози "комуністичного штурму". Архівні матеріали переконують в тому, що на 1927 р. в УСРР було 42 оргфілії профспілки робітників освіти. Останні були підконтрольні та підзвітні структурі ВЦРПС. Свідченням цьому є фінансова документація та постійне перерахування профспілкових коштів від нижчих профспілкових структур до найвищої.

Суспільно-політичні процеси, ідеологічне протистояння, забезпечення форсованих темпів індустріалізації, наступ на приватника, пошук ворога у місті та на селі – все це торкнулося і освітянських структур в УСРР від школи до вишу.

Матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України демонструють проблему прискіпливого вирішення питання вступу різних верств населення до вишів у цей період. Так, в таємній "Інструкції до всіх прийомних комісій вузів УСРР на 1928–1929 учбовий рік" чітко визначалися соціальні групи та кількість запланованих місць у вишах УСРР. До соціальної групи селян, вказувалось в Інструкції, слід віднести членів сільськогосподарських комун, осіб з бідняцького елементу та членів сільськогосподарських артілей; середняків, але ні в якому разі не куркульський елемент. До соціальної групи службовців зараховувались в першу чергу діти членів ВУМБІТу, академіків та професорів, вчителів та їхні діти, а також сільська інтелігенція (вчителі, лікарі, агрономи, ветеринари, лісові робітники, землепорядники, кооператори, що працюють на селі). До окремої соціальної групи кустарів зараховувались кустарі, що об'єднувались в артілях та є чле-

нами спілки кустарів, а також інші кустарі, що користуються виборчими правами. При вступі переваги мають нагороджені орденом Червоного Прапора, герої праці, колишні червоні партизани та червоногвардійці, інваліди Громадянської війни та ін. Відзначимо, з кожної категорії на 1928–1929 рр. встановлювались конкретні показники щодо прийому у виші [1].

Неодноразово в ЦК КП(б)У надходили таємні повідомлення-доноси, де на конкретних фактах дописувачі демонстрували приклади навчання "кулацьких дітей" у вишах, в тому числі – в педагогічних. Так, в одному з таких повідомлень вказувалось, що, перебуваючи у справі хлібозаготівлі в одному з сіл Березанського району вивчено контингент студентів з цієї місцевості. Склад студентів є наступним: 11 – діти куркулів, 7 – середняків, 3 – бідняків; учні професійних шкіл мають наступний вигляд: 8 – діти куркулів, 3 – середняків та 7 бідняків.

Батьки одного студента Полтавського інституту (куркулі) мають в цей час 4 десятини землі, а до революції мали 120 десятин. Іншого – мають 14,5 десятин, до революції вони мали 80 десятин. Батьки одного учня профшколи мають 12 десятин (до революції мали 80 десятин). Всі вони направлені та прийняті на навчання так само, як бідняки та середняки. Автор цього подання вказував на те, що при вступі на навчання слід брати довідку про матеріальний стан сім'ї до революції [2]. Аналогічна інформація направлена у вищі інстанції за підписом С. Семко [3]. До речі, в другій половині 30-х рр. XX ст., досліджуючи педагогічні виші УСРР та особові справи студентів, авторка публікації переконалась в тому, що у цих документах обов'язково була довідка про соціальний стан родини та наявність землі у її користуванні.

Одним із важливих напрямів діяльності та ідеологізації профспілок є система профосвіти кінця 20-х – поч. 30-х рр. XX ст. На 1930 р. діяли шестимісячні курси профактиву, що розпочали свою роботу з 1 жовтня 1930 р. На цих курсах передбачалося навчання п'ятдесяти курсантів від профспілки РОБОС. Навчальні частини за кожного із слухачів профспілкам мали перерахувати 240 крб. На стипендію було визначено суму 600 крб. Всього витрати на кожного слухача становили 840 крб. За рознарядкою від Києва та Харкова було відправлено на навчання по 4 представника, від Дніпропетровська, Одеси та Вінниці – по 3, решта організацій представляли 1–2 слухачів від свого регіону [4].

Кількість місць та система профосвіти визначалася спеціальною постановою "О местах в межсоюзные профшколы" Секретаріатом ВЦРПС від 7 червня 1930 р., де утверджувалася чітка рознарядка по ЦК Спілок на 6- та 10-місячні міжсоюзні профшколи. Для освітян було визначено 500 місць в 6-місячні та 50 місць в 10-місячні профшколи.

У постанові вказувалося, що фінансові витрати на діяльність осередків профосвіти мали бути здійснені за рахунок культфондів, але не повинні зачіпати "клубне будівництво". Архівні документи переконують, що і в системі профспілкової освіти існувало чітке підпорядкування Вищої школи профруху України структурі профосвіти ВЦРПС [5].

Складовою системи профосвіти в цей період стали школи профграмоти, гуртки та профкурси. Всеукраїнська рада професійних спілок у документі від 7 жовтня 1930 р. роз'яснювала, що 25-го жовтня 1930 р. вийде спеціальний бюлетень, де будуть вміщені матеріали до 1-го заняття школи профграмоти. Тематика цього заняття є наступною: "СРСР – країна соціалізму, що будується". Наступні бюлетені присвячені темам: "Боротьба за промфінплан", "Профспілки та питання в п'ятирічці", "Профспілки та робота на селі", "Перебудова роботи, профспілкові оргпитання" тощо [6]. У цей період Всеукраїнська рада профспілок пропонує у всіх школах Профграмоти на семінарах окремими заняттями розглянути тему: "Підсумки 3-го Пленуму ВУРПС та 4-го Пленуму ВЦРПС" (розробка цієї теми вміщена в журналі № 1 ВЦРПС "Лицем до виробництва"). Окрім вищевказаних форм, у системі профосвіти в цей час також діють Всеукраїнські курси комсомольців-профробітників, які розпочали свою роботу 1-го лютого 1930 р.

Архівні документи засвідчують той факт, що на 1930 р. були організовані місячні курси-курорт для керівників профспілкових структур (голів, секретарів, завсекторами). Ця інформація мала місце у повідомленні "До всіх голів Окрфілій" від 30 травня 1930 р. Програма цих курсів була політизована і містила наступні дисципліни: діалектичний матеріалізм – 30 год., основи теорії радянського господарства – 30 год., основні проблеми марксистської педагогіки – 20 год., ленінське вчення про профрух – 12 год., основні моменти міжнародного профруху – 18 год. Передбачалось, що робота на курсах буде поставлена так, що слухачам можна буде скористатися й лікуванням. Президія ЦК Профспілки освітян встановлювала рознарядку для України лише 5 місяць [7].

Рівень заполітизованості навчання в цей період демонструє список необхідної літератури для передурсової підготовки керівників крайових та обласних профспілкових осередків. Обов'язковими були праці з курсу діалектичного матеріалізму: Ф. Енгельса "Анти-Дюринг", Луппол "Ленін як філософ", Карзави "К вопросу о теоретических корнях правого уклона" (Журнал "Большевик". – № 2. – С. 27–17), IX та X "Ленинские сборники" та ін.

Щодо вивчення актуальних питань історії радянської держави, то рекомендувалися роботи В. Молотова, В. Мілютіна, Сирцова, а також

тези виступу т. Яковлева на XVI партз'їзді та т. Куйбишева на XVI партз'їзді. При вивченні історії та теорії проффруху основними джерелами визначалися Ленінські статті та виступи керівників партії в різні історичні періоди. Цікавим є той факт, що при цьому вказувалося, що профспілкові документи слід вивчати без вступної частини дослідника Яроцького (це автор багатьох досліджень з історії та теорії проффруху, що на цей період розцінювався офіційною владою як ворожий елемент – прим. авт.).

Влітку 1930 р. Всеукраїнська рада профспілок звернулася з відозвою "До всіх ВУКів спілок", де заявляла про початок підготовчої роботи щодо організації 6-місячних курсів для профактиву (робітників-ударників). За вказівками директивних організацій та за згодою Наркомпросу за головну базу 6-місячних курсів було утверджено Оккрадпартшколи. Завсектором профкадрів ВЦРПС Д. Розенфельд вказував, що цей напрям роботи буде проводитися також за відповідною рознарядкою [8].

Політизацію профспілкової освіти можна продемонструвати на виданнях цього часу для шкіл профграмоти та для викладання курсу Проффруху в Радпартшколах. 30 серпня 1930 р. видавництво ВУРПС ("Український робітник") повідомляє про вихід нового підручника "Курс проффруху", який підготовлений до друку Д. Розенфельдом. Цей курс "вдосконалено" відповідно до останніх рішень ВЦРПС, Постанов XI зїзду КП(б)У, XVI зїзду ВКП(б) тощо. Структура підручника переконує, що ідеологічні питання та політизація профспілкового руху є домінуючими. Підручник містить наступні теми. Перша тема "СРСР– країна соціалізму в процесі будування". Тема № 2 "Завдання профспілок в добу реконструкції". 3-тя тема "Профспілки у боротьбі за Профінплан". Окремі теми (4-та, 5-та та 6-та) розкривають участь профспілок у розбудові села, накультурному будівництві та вирішенні завдань праці. Автор підручника по-новому розкриває організаційні питання проффруху, форми та методи діяльності профспілок відповідно до нових реалій реконструктивної доби (тема № 7). Міжнародний профспілковий рух виписаний автором цього підручника в досить оригінальному варіанті ("Профспілки за кордоном") "Реформізм та націонал-фашизм". Теоретичними складовими змісту підручника є теми "Червоний інтернаціонал профспілок", "Профспілки та партія", "Ленінізм у профрусі". Аналіз вищевказаного змісту навчально-методичної літератури є яскравим свідченням заідеологізованості профспілок, виконання останніми компартійних директив та політичних настанов, а також підпорядкованість профспілкових структур найвищій складовій політичної системи – партії ВКП(б).

На початок 30-х рр. XX ст. політика щодо підготовки кадрів для профспілкової роботи суттєво змінюється відповідно до змін самих

профспілкових структур, форм та методів їх діяльності, які дублюють функції партійних, державних структур та виробничих організацій. Так, у постанові Президії ВУКу РОБОС "Про підготовку профкадрів" вказувалося: "Завдання, що поставила партія над нашою спілкою, вимагають рішучої перебудови профспілкової роботи, виявлення та підготовки нових кадрів, що могли б повести за собою маси громадян, стати на чолі соцзмагання та ударництва, відповідно скерувати творчу ініціативу та активність освітян, що мобілізуються профспілковими організаціями для практичного здійснення директив партії" [9].

Відповідно до цих постанов, освітяни, так само як і інші верстви населення, були задіяні у напрямі не тільки культурно-освітньому та ідейно-політичному, а також у практичних напрямках "будівництва соціалізму по всьому фронту." Ще в другій половині 20-х рр. XX ст. освітяни були задіяні у виконання планів індустріалізації, надаючи постійну фінансову допомогу державі. Так, у службовій записці до ВЦРПС № 721 від українського комітету Спілки робітників освіти м. Харків зазначалося: "Сповіщаємо, що до 19 грудня 1927 р. надійшло на будівлення літака "Червоний освітянин" 32425 крб 43 коп." Аналогічно 31 грудня 1927 р. від УСРР Всеукраїнського Комітету профспілки робітників освіти СРСР РОБОС до ВЦРПС надійшло наступне повідомлення: "Переправляємо на Ваш банківський рахунок в Українбанкові № 1680 50 відсотків решти суми на будівлення літака "Червоний освітянин" [10]. Наприкінці 1927 р. до вищих профспілкових інституцій також було відправлено інформацію наступного змісту: "ВУРПС із цим пересилає вам до відома копію листа № 2081 – Чернігівської ОРПС – про порядок надіслання коштів на ескадрилію "РОЗРИВ". Злобін" [11].

На початку 30-х рр. Спілка РОБОС бере і надалі активну участь у реалізації компартійних постанов щодо виконання плану індустріалізації. Так, 21 березня 1930 р. Херсонська спілка працівників освіти звітується перед Центральним бюро наступним повідомленням: "Згідно постанови загальних зборів членів СНР (секції наукових працівників) відраховується ½ коштів на літак "Науковий працівник". Щодо наслідків на 3-тю позику, то всі члени СНР за постановами наукових керівників передплатили позику в розмірі місячної платні. Аналогічна інформація надійшла у цей час від Полтавського управління округу, де бюро Полтавської СНР повідомляло, що наукові робітники, члени секції 3-тю позику індустріалізації передплатили на 137 % місячного утримання. Ніжинська секція звітувалася про те, що передплатою 3-ї позики індустріалізації охоплені всі члени секції, а сума оплати складає 9985 крб У виконання планів індустріалізації були включені й низові ланки

профспілки РОБОС. Так, Старосільська райфілія повідомила про те, що членами цієї спілки 18 серпня 1930 р. проведено суботник на користь індустріалізації. "Роботу виконували на питомнику радгоспу, де працювало 40 чоловік і отримали по 80 коп. на працюючого. Бригада заробила на користь індустріалізації 32 крб та перерахувала ці кошти на рахунок ВЦРПС" [12]. Окремі структури профспілки РОБОС повідомляли центральні профспілкові структури, що підписалися на 4-ту позику індустріалізації, а на 6 жовтня 1930 р. сума грошей становила 5815 крб.

Політичний напрям діяльності профспілки РОБОС демонструє участь членів організації у різних заходах, які організовані партійними, державними, військовими та релігійними структурами УСРР. Профспілка РОБОС була задіяна у виконання важливих завдань українізації, яка утверджена як важливий політичний напрям ще в 1923 р. В кінці 20-х – на поч. 30-х рр. ХХ ст. цей напрям роботи є особливим у профспілкових структурах. Для профспілок було розроблено окремий план проведення місячника української культури, де визначалися важливі організаційні заходи щодо виставкової роботи, екскурсій, лекторіїв, конференцій, а також посилення культурно-масової роботи, особливо на селі. В спілці робітників освіти РОБОС розроблено план другого культпоходу по спілці. Серед важливих питань посилення форм та методів українізації слід відмітити організацію бригад для обстеження стану українізації культосвітніх установ, організації гуртків українознавства, культпоходів до театрів тощо. Звіти Окрфілій профспілки РОБОС до ВУК РОБОС засвідчують виконання плану заходів у цьому напрямі. Так, з ініціативи членів профспілки освітян створено бригаду письменників (Панів, Божко, Ржицький), яка перебувала в Луганську 5–7 червня 1930 р. Вони відвідали профспілкові організації, виробничі осередки тощо. В будинку науки та техніки організували літературний вечір, де присутніми були 700–800 слухачів. С. Божко виступив із своїм твором "В степах". Ржицький читав уривок з власного твору-роману "Чорне озеро", а Панів читав власні поезії – "Дим над Хартицею" та "Донбас". Відвідавши завод ім. Артема, письменник Панів передав заводу портрет Шевченка від Інституту імені Шевченка. Проведення місячників української культури передбачало наступне: "... провести огляд роботи щодо стану українізації, ролі та досягнень в соцбудівництві та будівництві української культури вишів, наукових установ і масових культосвітніх установ..." [13].

У березні-травні 1930 р. було організовано двомісячник нацкультвишів України. Основним завданням членів профспілки РОБОС було перевірити діяльність з організації навчання та громадської роботи; популяризувати серед студентства основні успіхи національно-культурного

будівництва, а також провести роботу з українознавства. Вишівські профспілки на цей час ініціювали створення діючих комісій з перевірки роботи, а також проведення по всіх факультетах підсумкових загальних зборів. В інститутах було запропоновано заслухати наступні доповіді: "Зрушення в економіці України за роки пролетарської революції", "Сучасний стан розвитку української пролетарської літератури", "Під'ярмлена Україна" (Західна Україна, Закарпаття, Буковина), "Ревізія макросхеми історії України (Яворщина)", "Процес СВУ" тощо. До відома всіх студентів та викладачів вишів доведено інформацію про те, що у інститутах розпочато вечірній курс лекцій з "Історії класової боротьби на Україні".

На 1931 р. профспілка РОБОС проводила роботу з підготовки кадрів системи Радпартшкіл. Основне завдання цих шкіл полягало у підготовці партійних та комсомольських робітників для промисловості та соціалістичного сектора сільського господарства. Відповідно до завдань того часу радпартшколи поділялися на колгоспні та промислові. Ці навчальні осередки мали відділи пропагандистсько-політичний та партійно-організаторський. Період навчання складав 2 роки. Зараховувалися особи віком від 20 до 35 років. За планом жінки мали складати 25 % від загальної кількості [14].

Освітнянські профспілки також були залучені до важливого напрямку роботи – участі у кампанії призову до лав Червоної армії. 10 червня 1930 р. до всіх профорганізацій було надіслано повідомлення ВУРПС щодо забезпечення чіткої та активної роботи профспілок у кампанії прозову до лав Червоної армії. В документі вказувалося, що "призов до армії повинен стати для профспілок оглядом всієї їхньої військової роботи". Профспілки мають розгорнути соцзмагання за проведення кращої призовної кампанії. Цей напрям роботи обумовлений міжнародними подіями, ростом військової небезпеки та підготовкою "буржуазії всього світу до війни з СРСР". З іншого боку, "широкий розмах соціалістичного будівництва на базі соціалістичної бази викликають опір рештків соціалістичної країни, які в наступну призовну кампанію будуть прориватися до лав Червоної армії з метою шкідницької роботи там".

На осінь 1930 р. профспілкові організації РОБОС виконують чергову постанову Секретаріату ВУРПС від 3-го листопада 1930 року, якою зобов'язуються взяти активну участь у "декаді оборони" з 15 вересня до 25 листопада цього ж року. В цій постанові передбачено, що всіма організаціями декада оборони повинна максимально бути використана задля виховної роботи щодо героїзації у війні, висвітлення виконання п'ятирічки за 4 роки, розвитку соціалістичного змагання та ударництва.

Освітнянські профспілки повинні сприяти розвитку ударництва, проведенню політичних заходів у клубах, активізувати роботу ударників тощо.

Відзначимо, що в цей переломний період змінюються підходи щодо підписання колдоговорів, а сам колдоговір має політичний окрас.

У практиці утверджувалась система підписання типового колдоговору. В проекті колдоговору, що укладено між МК колективу апарату ВУКу РОБОС та Президією ВУКу РОБОС вказано, що колективний договір ставить основним своїм завданням здійснити на засадах рішень XVI партійного з'їзду та V Пленуму ВЦРПС перебудову профспілкової роботи і цим забезпечити найуспішніше виконання завдань, що стоять перед робітничим класом у галузі соціалістичної реконструкції народного господарства, індустріалізації країни, соціалістичної перебудови сільського господарства, забезпечити виконання п'ятирічки за 4 роки й на цих засадах поліпшити матеріальний і культурно-побутовий стан працівників. Сторони, що підписали колективний договір, зобов'язувалися: правильно організувати процес роботи апарату на основі соціалістичної раціоналізації, зміцнювати пролетарську трудову дисципліну та комуністичне ставлення до праці, організація ударних методів роботи, розгортання соцзмагання й ударництва, запровадження жорсткого режиму економії, боротьба за чіткість роботи апарату, боротьба з бюрократичними явищами в апараті та ін.

Однією з важливих форм роботи профспілки РОБОС були виробничі наради. Так, виробнича нарада колективу співробітників ВУКу РОБОС 25 серпня 1931 р. розглядає важливі питання виробничо-організаційного характеру, які мають характер зборів, однак назву мають відповідно до вимог часу – виробнича нарада [15]. Переломним моментом колдоговірної практики у вишах та у секціях наукових працівників став початок 30-х рр. Деякий час колдоговори зовсім не підписувалися, тому що наркомати, які утримують виші, не дали розпорядження про підписання умов колдоговору.

Відзначимо, що у практиці профспілкової роботи на початок 30-х рр. практикувалося нововведення – підписання спільних домовленостей між окремими організаціями. Так, на 1930 р. діяла домовленість між Спілкою сільськогосподарських працівників та Профспілкою освітян. У документі від 8 квітня 1930 р. за № 400/012 вказувалося про те, що з метою посилення культурно-масової роботи між ЦК Спілки сільськогосподарських працівників та ЦК Спілки працівників освіти підписується домовленість-договір. Для підведення результатів виконання домовленостей буде створена комісія із представників республіканських, крайових, обласних правлінь спілки РОБОС та Сільгоспсінроб. Представниками обох профспілкових структур розроблено спеціальну інструк-

цію, за якою передбачалось визначати результативність цієї співпраці [16]. РОБОС згідно з зобов'язаннями має звітуватися за напрямками "ліквідація неграмотності", "підготовка працівників", "організація шефства над низовими організаціями". У свою чергу, спілка Сільгоспсроб за договором із спілкою РОБОС має звітуватися за напрямами організації гуртків, з вивчення агромінімуму та профграмотності, підготовки абітурієнтів на навчання, з радіоустановок та кіноперевезення, оздоблення будинків батраків, зв'язків із сільськими школами тощо. Профспілка РОБОС на цей час бере активну участь у посівних кампаніях [17], а також у боротьбі з неписьменністю, що визначалися спеціальними партійними постановами.

Аналіз архівних документів переконує, що профспілка працівників освіти у період "великого перелому" проводила активну роботу в напрямку політизації та ідеологізації всіх сфер діяльності. Порівняно з непівською добою в кінці 20-х – на поч. 30-х рр. ХХ ст. у профспілковому будівництві та функціях профспілок відбулися кардинальні зміни. Принцип демократичного централізму утвердився в організаційній будові освітянських профспілок за прикладом партії та державних структур. Водночас, окрім профспілкового підпорядкування, останні виконували вказівки державних інституцій та керівної партії, дублюючи їх функції.

Освітянські профспілки виконували компартійні директиви з індустріалізації, колективізації та культурної революції. Державні позики освітян на індустріалізацію у вигляді грошових перерахувань з усіх профспілкових структур УСРР є свідченням цьому.

Архівні документи є переконливим свідченням того, що загальні суспільно-політичні тенденції щодо виявлення ворогів та боротьби з ворожими елементами торкнулися і освітянських профспілок. Їх політична діяльність була направлена на розвінчування правого ухилу у профрусі, пошуку ворожих елементів навіть серед студентів вишів, дослідників питань теорії та історії профспілок тощо.

Система профспілкової освіти на цей час є догматизованою та політизованою. Навчальні програми передбачали вивчення чітко визначених напрямів, де домінували директиви партії та держави, матеріали розвінчування ворожих елементів, виконання планів перших п'ятирічок, успішне виконання ідейно-пропагандистського, освітнього та культурного напрямів роботи в період реконструктивної доби.

Профспілка РОБОС в кінці 20-х – на початку 30-х рр. була задіяна у роботі з підготовки партійних та комсомольських робітників для промисловості та сільського господарства (система Радпартшкіл), а також інститутів Червоної професури. На 1931 р. профспілка РОБОС активно проявила себе в антирелігійній кампанії та організації прийо-

му абітурієнтів до Всесоюзного антирелігійного Університету з радіо. Скрупульозну роботу члени освітянських профспілок проводили у напрямі військової роботи (кампанія призову до лав Червоної армії, "Декади оборони") тощо. Політична діяльність профспілок та політико-виховна їх функція на цей час ставали визначальними.

Документи профспілки робітників освіти засвідчують фактичне зникнення природних функцій профспілок – соціального та економічного захисту найманого працівника. В освітянській сфері в цей період були апробовані всі форми та методи діяльності профспілок промислово-виробничої сфери (організація соціалістичних змагань, створення ударних бригад та виробничих секцій спілки робітників освіти, проведення виробничих нарад тощо). Колдоговірна система, що в класичному варіанті регулює зносини між найманим працівником та роботодавцем, в цей час практично була ліквідована. Колдоговір набирав вигляду уніфікованого документа, де основним завданням було не забезпечення соціального захисту працівника, а реалізація рішень партійних з'їздів, тим самим забезпечити найуспішніше виконання завдань у напрямі соціалістичної реконструкції народного господарства, індустріалізації країни, соціалістичної перебудови сільського господарства, забезпечити виконання п'ятирічки за 4 роки та ін.

Термін "великий перелом" як період утвердження сталінського тоталітаризму, на думку автора, є доцільним у трактуванні функцій профспілок кінця 20-х – початку 30-х років ХХ століття. "Великий перелом" в освіті та освітянських профспілках передбачав підготовку пролетарських спеціалістів "нового типу", які повинні працювати над виконанням генерального плану соціалістичного будівництва, "озброюватись" вагомим запасом знань та готуватися до боротьби на ідеологічному фронті. В профспілковій роботі ці напрями стали домінуючими та визначили кардинально нові тенденції профспілкової роботи, в тому числі і в освітянських профспілках.

Література

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО), ф. 1, оп. 20, спр. 2704, арк. 44.
2. ЦДАГО, ф. 1, оп. 20, спр. 2704, арк. 14.
3. Там само, арк. 21–22.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО), ф. 2717, оп. 3, спр. 427, арк. 69.
5. Там само, арк. 79.
6. Там само, арк. 4.
7. Там само, арк. 13.
8. Там само, арк. 40.

9. Там само, арк. 57.
10. ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 2, спр. 885, арк. 1.
11. Там само, арк.3.
12. ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 3, спр. 416, арк. 18.
13. ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 3, спр. 410, арк. 16.
14. ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 3, спр 681, арк. 109.
15. ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 3, спр. 267, арк. 66.
16. ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 3, спр. 368, арк. 3.
17. ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 3, спр. 413, арк. 6.